

Πολιτισμική Γεωγραφία

Τμήμα Γεωγραφίας - Γ Εξάμηνο
Αβαγιάνου Αθηνά
Διάλεξη 6η και 7η

Εισαγωγή στο πολιτισμικό τοπίο

Βασικά σημεία της διάλεξης

Εισαγωγή στην έννοια του
τοπίου

1

Η ιστορική πορεία του όρου

2

Τοπίο & κουλτούρα

3

Τοπίο & ταυτότητα

4

Ανάλυση, αντίληψη και ανάγνωση του
τοπίου

5

An illustration of four diverse people (two men and two women) standing behind a large white banner. The banner contains the text 'Εισαγωγή στην έννοια του ΤΟΠΪΟΥ' in red. The background is dark blue with various colorful abstract shapes like wavy lines, a rainbow, and a sun. The people are wearing different colored clothing: dark blue, yellow, blue, and red.

Εισαγωγή στην έννοια του
ΤΟΠΪΟΥ

Εισαγωγή στο τοπίο

- Απεικόνιση μιας θέας
- Η θέα αυτή καθαυτή

η πολιτισμική γεωγραφία ταυτίστηκε
με τη μελέτη πολιτισμικών τοπίων

προέκταση της έννοιας της
πολιτισμικής εστίας

Πολιτισμικό τοπίο

διαμορφώνεται σε ένα φυσικό τόπο από μια πολιτισμική ομάδα ανθρώπων
παρόμοια φυσικά περιβάλλοντα παρέχουν προϋποθέσεις διαμόρφωσης διαφορετικών
πολιτισμικών τοπίων, λόγω διαφορετικών πολιτισμικών διεργασιών σε κάθε περιοχή

Culture is the agend,
The natural area is the medium,
The cultural landscape is the result
(Sauer, 1925)

Πολιτισμικό τοπίο

δεν ορίζεται μόνο βάσει συγκεκριμένων υλικών (απτών) στοιχείων - η μελέτη των οποίων κυριάρχησε στην αμερικάνικη πολιτισμική γεωγραφία στο παρελθόν - αλλά και βάσει συμβολικών διαστάσεων

μια έννοια που προσδιορίζεται δύσκολα και το περιεχόμενό της συχνά ποικίλλει ανάλογα με τους τρόπους προσέγγισης που χρησιμοποιούμε για την κατανόησή του

An illustration of four diverse people (two men and two women) standing behind a large white banner. The banner contains the Greek text 'Η ιστορική πορεία του όρου' (The historical journey of the term). The background is dark blue with various colorful abstract shapes, including a sun-like figure in the top left, a rainbow and a yellow circle in the top right, and a white circle with blue and orange wavy lines in the bottom left. There are also some brown circular shapes in the bottom right.

Η ιστορική πορεία του όρου

Η εξέλιξη του όρου

15ος και 16ος αιώνας: ανθρωπιστικό πνεύμα της Αναγέννησης & άσκηση ισχύος επί της ιδιοκτησίας γης της εποχής (μερκαντίλιστικός καπιταλισμός)

γραμμική προοπτική - ίδιες γεωμετρικές αρχές όπως το εμπόριο, η λογιστική, η ναυσιπλοΐα, ο σχεδιασμός χρήσεων γης, οι στρατιωτικές τέχνες και η χαρτογραφία

απόδοση μιας θέας (εικόνα) από τον καλλιτέχνη στα πλαίσια των ανθρώπινων δραστηριοτήτων

προωθώντας παράλληλα ιδανικά και ηθικές αρχές (ταπεινότητα, δόξα, ελευθερία) ή και να επιδείξει τα οφέλη της σώφρονος κυβέρνησης

Η εξέλιξη του όρου

εικόνα μιας θέας: βουνά, δάση, χωράφια, ποτάμια κλπ.
έναν σκηνικό χώρο, θέατρο της ανθρώπινης ζωής

το τοπίο εμφανίζεται στη Δύση στη ζωγραφική με την
Αναγέννηση
Όπως η φωτογραφική (και κινηματογραφική) απεικόνιση
του τοπίου στις μέρες μας

αισθητική αντίληψη του τοπίου προηγείται της γεωγραφικής

Μέχρι σήμερα - αισθητική σκοπιά του τοπίου,
αναζητούμε “όμορφες θέες”, διότι έχουμε
εκπαιδευτεί με τα αισθητικά κριτήρια της φύσης που
καθιέρωσαν οι καλλιτέχνες και κριτικοί τέχνης

Η εξέλιξη του όρου

17ος-19ος αιώνας: απεικόνιση του τοπίου
(landscape painting) - κηπουρική τέχνη
(landscape gardening)
σκόπιμα στυλιζαρισμένο “γραφικό τοπίο” -
Κηπουρός τοπίου

σύνδεση με τις μεταβαλλόμενες κοινωνικές σχέσεις

η επικυριαρχία επί της γης επιτυγχανόταν (μεγάλο-
γαιοκτήμονες, άρχουσες τάξεις, μοναστήρια)
οπτική διευθέτηση του χώρου - υλική/ παραγωγική
διευθέτηση της γης (υλιστική βάση της κουλτούρας)

Η εξέλιξη του όρου

Landscape

Land: οργωμένο - καλλιεργημένο χωράφι, καθορισμένο τμήμα γήινης επιφάνειας, οριοθετημένος χώρος, κτίριο υποδιαιρεμένο σε σπίτια ή διαμερίσματα

Scape: shape (= σχήμα, μορφή), σύνθεση από παρόμοια αντικείμενα

- Μικρή διοικητική μονάδα στο χώρο - landschaft (Γερμανία)
- Φυσικό σκηνικό (ΗΠΑ)
- Περιλαμβάνει το ανθρώπινο στοιχείο (Ηνωμένο Βασίλειο)
- Pagus (=συγκεκριμένη αγροτική περιοχή - λατινογενείς γλώσσες)
- Pays, paysage, terroir (Γαλλία)
- Δασώδης έκταση - γεωργική έκταση

Η εξέλιξη του όρου

Η αγγλική λέξη *landscape*, που σημαίνει μια περιοχή της επιφάνειας της γης που αποτελείται από ένα σύνολο σχηματισμών, τόσο φυσικών, όσο και πολιτιστικών, έχει πιο περιορισμένη έννοια από τον όρο *landschaft*, που χρησιμοποιείται στη γερμανική γεωγραφία και σημαίνει τοπίο, σκηνικό, περιοχή

Η εξέλιξη του όρου

Τέλη 20ου αιώνα: διαχωρισμός σχεδιασμός τοπίου & ζωγραφική τοπίου (ζητήματα περιβαλλοντικής ψυχολογίας, οικολογίας, συντήρησης τοπίου)

..οργανωμένο σύστημα αγροτικών χώρων “που πριν χίλια χρόνια δεν είχε καμία σχέση με την σκηνική αναπαράσταση της φύσης ή με την αισθητική άποψη του τοπίου”.
Ακόμα και τρεις αιώνες πριν ο όρος ήταν συνδεδεμένος με το οργανωμένο έδαφος στην καθημερινή του χρήση (δασική ή λιβαδική χρήση).

Το τοπίο δεν είναι ένα φυσικό στοιχείο του περιβάλλοντος,
αλλά ένας συνθετικός ανθρωπογενής χώρος,
ένα σύστημα χώρων εγκατεστημένο στην επιφάνεια της γης (Τερκενλή 1996 : 22)

σύγχρονη πολιτισμική προσέγγιση: συμβολικές διαστάσεις & υποκειμενικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων που έρχονται σε επαφή με αυτό έναντι της υλικής διάστασης του τοπίου

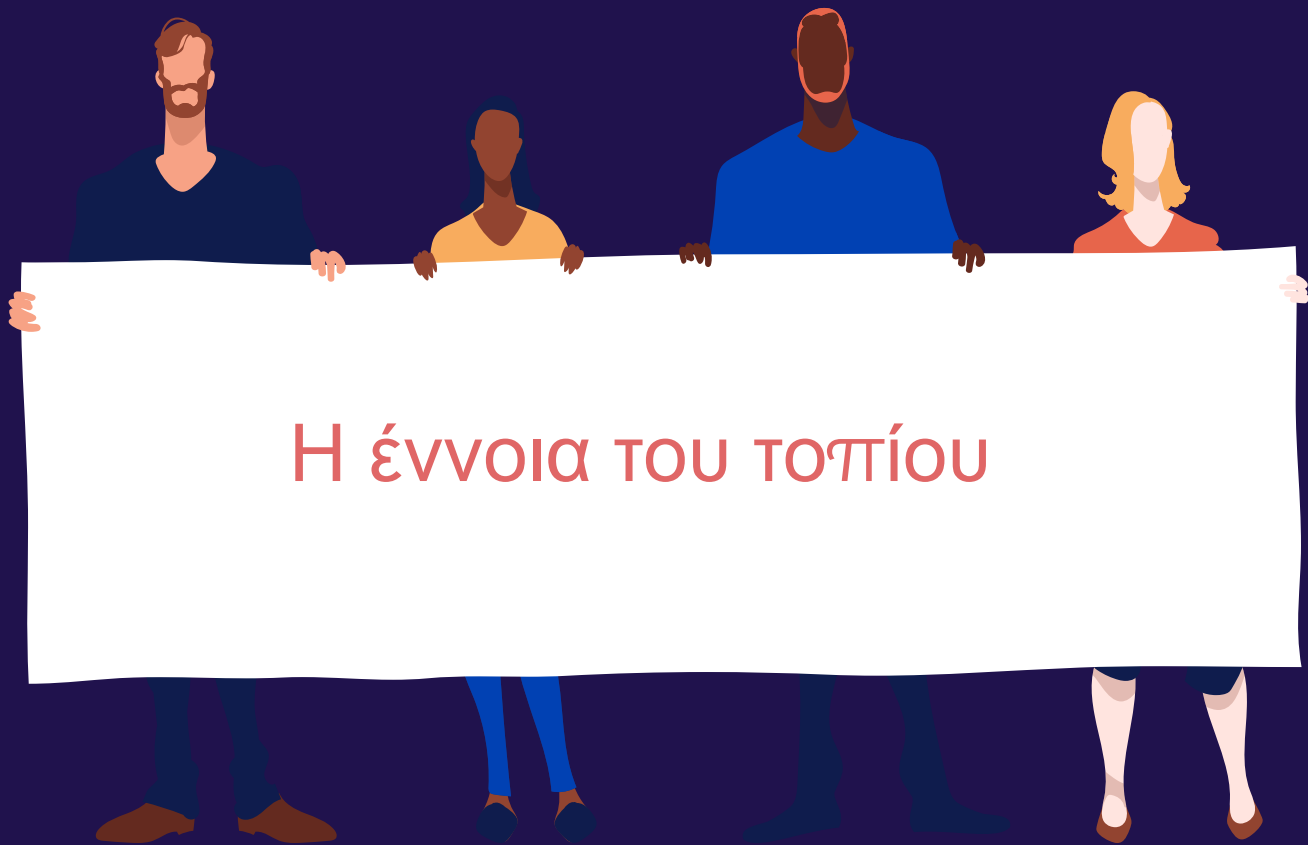
συμβολικά στοιχεία ενός τοπίου: νοήματα, σημασίες, αξίες που εκδηλώνονται μέσα από την άρθρωση του χώρου

Η εξέλιξη του όρου

Μια περιοχή, όπως γίνεται αντιληπτή από ανθρώπους, της οποίας ο χαρακτήρας είναι το αποτέλεσμα της δράσης και αλληλεπίδρασης των φυσικών και/ή ανθρώπινων παραγόντων (Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο)

Το τοπίο δεν είναι η γη, σε ένα κομμάτι γης μπορεί να υπάρχουν πολλά τοπία (Παπαγιάννης, 2012)

Η γεωγραφία αποτελεί ουσιαστικά ένα κλάδο της επιστήμης που ασχολείται με τη μελέτη περιοχών πάνω στην επιφάνεια της γης

Η έννοια του τοπίου

Θεωρήσεις για την ανάγνωση και αναγνώριση του τοπίου

1. πολυδιάστατη και πολύπλοκη έννοια, όπου συναντώνται υλική υποδομή και φυσικά στοιχεία, κοινωνικοί όροι και κανόνες, ανθρώπινες δραστηριότητες και χρονικά σχήματα συνηθειών

2. η κοινή θεώρηση του τοπίου γίνεται μέσα από τη λειτουργικότητά του (form follows function)

διαμορφώνεται με βάση το φυσικό τοπίο από μια πολιτισμική ομάδα: Ο πολιτισμός είναι ο παράγοντας, η φυσική περιοχή, το μέσο, το πολιτισμικό τοπίο, το αποτέλεσμα

Πολιτισμικό τοπίο

- αποτελεί από αρχείο της προσαρμογής του ανθρώπου στο φυσικό περιβάλλον και οι διαφορές στη μορφή της προσαρμογής αυτής ανάμεσα σε 2 περιοχές αντικατοπτρίζουν διαφορές στη φύση του ανθρώπινου πολιτισμού
- υπό την επίδραση ενός δεδομένου πολιτισμού, που ο ίδιος μεταβάλλεται, το τοπίο αναπτύσσεται, περνά από διάφορες φάσεις και φτάνει, μερικές φορές στο τέρμα του αναπτυξιακού του κύκλου
- ..πολλές δυνατές επιλογές στη διάθεση του ανθρώπου μέσα στα εκτεταμένα φυσικά όρια μιας περιοχής
- η εξέλιξη του τοπίου - ιστορική γεωγραφία: σε περίπτωση που δεν υπάρχουν γραπτά μνημεία, το τοπίο αποτελεί ίσως τη μοναδική εναπομείνουσα πηγή μαρτυριών, στη βάση της οποίας είναι δυνατή η ανάπλαση της γεωγραφίας του παρελθόντος

Υποκειμενικότητα του τοπίου

πολιτισμική αντίληψη (perception) & αναπαράσταση (representation)

Δεν βλέπουμε όλοι το ίδιο τοπίο, διότι ένα οποιοδήποτε τοπίο δεν απαρτίζεται μόνο από αυτό που βρίσκεται μπροστά στα μάτια μας, αλλά και από αυτό που βρίσκεται στο μυαλό μας (Donald W. Meinig, 1979)

Μερικές από τις σπουδαιότερες ιδιότητες του τοπίου

1. Το φυσικό τοπίο ως διαχρονική κληρονομιά, τόσο φυσικής εξέλιξης, όσο και ανθρώπινης προσπάθειας
2. Όλα τα τοπία, σύμφωνα με τη Σχολή του Berkeley, είναι πολιτισμικά, ή όλα τα ανθρωπογενή τοπία είναι πολιτισμικά
3. Όλα τα τοπία είναι συμβολικά (εκφράσεις πολιτισμικών αξιών, κοινωνικής συμπεριφοράς και προσωπικής μεμονωμένης δράσης σε ορισμένες χωρικές θέσεις στο διάστημα μιας χρονικής περιόδου - αποθήκες, δεξαμενές νοημάτων και εννοιών
4. Η επαφή με το περιβάλλον γίνεται λόγω και μέσω του εγκεφάλου, και λόγω του ότι υπάρχουν κάποια αντικειμενικά φυσικά χαρακτηριστικά από μόνα τους στη φύση- το σύστημα αξιών, οι ιστορικές καταβολές και άλλες πολιτισμικές αλλά και προσωπικές ιδιαιτερότητες παίζουν σημαντικό ρόλο στην αντίληψη του χώρου που μας περιβάλλει

10 εκδοχές του τοπίου

Φύση

Χώρος ζωής

Ανθρώπινο κατασκεύασμα

Σύστημα

Πρόβλημα

Πηγή πλούτου

Ιδεολογία

Ιστορία

Τόπος

Αισθητική

An illustration on a dark blue background featuring four stylized human figures of diverse ethnicities and ages. From left to right: a man with a beard in a dark blue shirt, a woman in a yellow top, a man in a bright blue shirt, and a woman in a red top. They are all holding a large white rectangular banner. The banner contains the Greek text 'Τοπίο & κουλτούρα' in a reddish-brown serif font. The background is decorated with various colorful elements: a blue sun with orange wavy rays in the top left, a rainbow and a yellow sun in the top right, and a white circle with blue and orange wavy lines in the bottom left. There are also several brown circular shapes scattered in the bottom right corner.

Τοπίο & κουλτούρα

Πολιτισμικά τοπία - Cultural landscape

Σχολή Berkeley (αρχικά): Φυσικά στοιχεία και ανθρώπινα κατασκευάσματα στο τοπίο (η επίδραση της αρχιτεκτονικής του Παλαιού στο Νέο Κόσμο), χωρική οργάνωση αγροτικών οικισμών κλπ

Μετά το 1980: πιο ρευστές θεωρήσεις του τοπίου στην πολιτισμική γεωγραφία, μετατόπιση από το φυσικό στο οπτικό

“ ένα τοπίο είναι μια πολιτισμική εικόνα, ένας εικαστικός τρόπος απεικόνισης, διάρθρωσης ή συμβολισμού του περιβάλλοντος χώρου (Daniels S. & Cosgrove D., 1988)

Πολιτισμικά τοπία - Cultural landscape

“το τοπίο αναγνωρίζεται ως tabula rasa πάνω στο οποίο διαγράφεται η κουλτούρα”: δεν ισχύει πια για τις περισσότερες περιοχές του κόσμου

ακόμη και ο ορισμός της φύσης διαφέρει δραστικά στο χώρο και στο χρόνο, με αποτέλεσμα να μην προσφέρει ούτε ο όρος αυτός μια σταθερή, κοινά αναγνωρισμένη αφετηρία

Στην κινέζικη γλώσσα, “τοπίο” (shan shui) = βουνό και νερό - τα δύο περισσότερο ιδεολογικά (θρησκευτικά και αισθητικά) φορτισμένα στοιχεία της κινέζικης φύσης

Τα τοπία είναι πολιτισμικά, ακόμη και στη φυσική τους κατάσταση

ο χώρος αρθρώνεται μέσα από τα θρησκευτικά σύμβολα, τους κοινωνικούς θεσμούς, τις οικονομικές ασχολίες, τις γλωσσικές εκφράσεις κτλ

Πολιτισμικά τοπία - Cultural landscape

1. Ό,τι αποτελεί μέρος του πολιτισμικού συστήματος (συμπεριφορά, απτά ανθρώπινα δημιουργήματα, κοινωνικοί θεσμοί, ιδεολογικά σχήματα) είναι δυνατό να συμβολίζεται στο τοπίο, τόσο συμβατικά και τυπικά, όσο και άτυπα

2. Η μετάδοση αυτών των χαρακτηριστικών γίνεται μέσα από τις γενιές με τη νόηση, όλοι είναι δημιουργοί και φορείς κουλτούρας που μπορούν να συνεισφέρουν στο τοπίο

3. Η κουλτούρα εξελίσσεται διαρκώς, μια συνέχεια τόσο στο χώρο όσο και στο χρόνο - κοινωνική διαδικασία

Δεν πρέπει να αντικειμενοποιείται και να οριοθετείται χρονικά και χωρικά

διαλεκτική διαδικασία που συνδέει την κοινωνία με το χώρο - την κουλτούρα μιας κοινωνίας με το αντίστοιχο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον

νοητικό κατασκευάσμα & ανθρώπινες παρεμβάσεις, κοινωνικές αλλαγές και

εφαρμοζόμενες πολιτικές

An illustration on a dark blue background featuring four stylized human figures of diverse ethnicities and genders. They are holding a large white rectangular banner across the center. The banner contains the Greek text 'Τοπίο & ταυτότητα' in a reddish-brown serif font. The background is decorated with various colorful elements: a blue sun with orange wavy rays in the top left, a rainbow and a yellow sun in the top right, and a white circle with blue and orange wavy lines in the bottom left. There are also several brown circular shapes scattered in the bottom right corner.

Τοπίο & ταυτότητα

Πολιτισμική ταυτότητα μέσα από το τοπίο

ο κόσμος των εξωτερικών αναπαραστάσεων (αρχιτεκτονική, εικονογραφία τοπίου μέσα από την τέχνη, χαρτογραφία, design) παραπέμπει στον εσωτερικό κόσμο των νοημάτων, εμπειριών, πολιτικά, κοινωνικά, ιστορικο-πολιτισμικά σχήματα και μεταβλητές

Το τοπίο αντικατοπτρίζει την κουλτούρα ενός χώρου, μιας χρονικής στιγμής και μιας κοινωνικής ομάδας

Είναι δυνατό να σκιαγραφήσουμε την πολιτισμική ταυτότητα μιας ομάδας ανθρώπων με απ' ευθείας ανάλυση του τοπίου που αυτή δημιουργεί ή τροποποιεί ή και με την ανάλυση των ίδιων των προσωπικών ερεθισμάτων και αντιδράσεων σχετικά με το τοπίο αυτό

Πολιτισμική ταυτότητα μέσα από το τοπίο

Αστικός σχεδιασμός Βιέννης
σύστημα συμβολισμού που
επιδεικνύει την αλλαγή στις σχέσεις
εξουσίας από τη μνημειακή
αυτοκρατορική τάξη πραγμάτων
στο συμβολικό θρίαμβο της
συνταγματικής εξουσίας και την
άνοδο φιλελεύθερης,
εκλαϊκευμένης αρχηγίας -
δημοκρατία - μοντερνισμός -
λειτουργική αισθητική μηχανή
(Wagner) - art nouveau

Πολιτισμική ταυτότητα μέσα από το τοπίο

Το τοπίο πρέπει να μελετηθεί ως προϊόν δράσης αιώνων

Η γεωγραφική κατανομή πολιτισμικών στοιχείων της ανθρώπινης ταυτότητας είναι έκφραση χρονικών μεταβολών - κουλτούρα σε συνεχή αλλαγή

Ελλάδα: Κτίσματα και οικισμοί διαφορετικών εποχών σε επάλληλα διαδοχικά στρώματα

ΗΠΑ: μια πόλη μέσα σε μια άλλη

έννοια διαδοχικής εποίκησης/εγκατάστασης: sequent occurance/ of settlement

Πολιτισμική ταυτότητα μέσα από το τοπίο

Μέσα στο τοπίο ανακαλύπτουμε διαστάσεις της πολιτισμικής ταυτότητας ενός λαού, τόσο του λαϊκού, όσο και του υψηλού πολιτισμού

Πολιτισμική ταυτότητα μέσα από το τοπίο

Κιτς, διαφημίσεις, αρχαία ερείπια, παραδοσιακά κτίσματα, πλατείες με μεγαλοπρεπή αγάλματα, σκουπίδια, μπάζα, πολιτικές αφίσες - μυθικό & επιχειρηματικό

Περίπτωση μελέτης

Πολιτισμική κατασκευή ή πολιτισμικό προϊόν;

μεταβολές του χώρου στην περίπτωση της Μυκόνου
Μινωίτες και Φοίνικες

1000 π.χ. αποικήθηκε από Ίωνες
μετά το 1204: υπό τον έλεγχο των Βενετών
Τουρκοκρατία

18ος αι.: πληθυσμιακή συρρίκνωση εξαιτίας επιδημιών

19ος αι.: αύξηση του πληθυσμού, λόγω μετανάστευσης
πληθυσμών, κυρίως από την Κρήτη και τη Νάξο

σύσταση του νέου ελληνικού κράτους: δυναμική αστική και
μικροαστική τάξη, που καλλιεργεί ιδιαίτερα τους δεσμούς
της με τις παροικίες (Νότια Ρωσία, Ιταλία, Γαλλία,
Αλεξάνδρεια, Σμύρνη, Κωνσταντινούπολη) και τη Σύρο

Τέλη 19ου αι.: διάνοιξη της Διώρυγας της Κορίνθου (1904)

αφαίρεσαν τη δύναμή της και πολλοί Μυκονιάτες
ξενιτεύονταν σε αναζήτηση καλύτερης τύχης, στο εξωτερικό
και στα αστικά κέντρα του εσωτερικού (Πειραιάς, Αθήνα).

Περίπτωση μελέτης: Το πολιτισμικό τοπίο

1930: τουρισμός - οικονομική ανάπτυξη
1950: ένας από τους δημοφιλέστερους
τουριστικούς προορισμούς στη Μεσόγειο

Πολιτικοί, καλλιτέχνες και εύποροι
επισκέπτονται τη Μύκονο και μαγεύονται
από τις φυσικές ομορφιές της, τους
ανθρώπους της και τα καταγάλανα νερά της

Το τοπίο γίνεται η αντανάκλαση των
κυρίαρχων αναπαραστάσεων μιας
κοινωνίας σε ένα χώρο, μέσα από υλικές και
άυλες μεταμορφώσεις

η εικόνα, που κυριαρχεί στις μέρες μας ως
τέτοια, αναπαράγεται και καταναλώνεται ως
εμπόρευμα στο πλαίσιο του μάρκετινγκ
(πολιτισμικού, τουριστικού κτλ.)

Ζήτηση και κατανάλωση των τοπίων στις σύγχρονες κοινωνίες

ο χώρος εξελίσσεται οικονομικά, πολιτισμικά, κοινωνικά
μετεξέλιξη των παραγωγικών χώρων σε χώρους αναψυχής

ανάπτυξη του τουρισμού, οι σύγχρονες – δυτικές κυρίως – κοινωνίες, καταναλώνουν όλο και περισσότερο τα τοπία

τοπία - πολιτισμικοί πόροι (χώροι κληρονομιάς, μνήμης, ταυτότητας), αλλά και ως οικονομικοί πόροι

Mitchell: δεν έχουν όλοι την ίδια δυνατότητα να «καταναλώσουν» τα τοπία, καθώς διαφοροποιούνται οι δυνατότητες των λαϊκών στρωμάτων και των οικονομικά πιο εύρωστων

Ζήτηση και κατανάλωση των τοπίων στις σύγχρονες κοινωνίες

Λειτουργία της πόλης ως χωρική έκφραση του πολιτιστικού κεφαλαίου
Ανάπτυξη της υποκειμενικής εικόνας του τόπου την οποία πουλάει η πόλη διαμέσου της τουριστικής οικονομίας (Λας Βέγκας, Λος Άντζελες, Μαϊάμι)

Η λειτουργία του πολιτισμού ως χωρικού πλαισίου έχει μεγάλο χρονικό βάθος - οι οπτικές αναπαραστάσεις των πόλεων ανέκαθεν πουλούσαν την αστική ανάπτυξη

Οι αρχαιολογικοί χώροι στην Ελλάδα έχουν αποτελέσει μέχρι τώρα (μαζί με τα μουσεία) τον κύριο πόλο έλξης του πολιτιστικού τουρισμού, λόγω της ευκολίας σύνδεσης με κάτι που είναι ένδοξο αλλά και απόμακρο (άρα και με λιγότερα σύγχρονα ρίσκα) αλλά και λόγω του μόνιμου χαρακτηριστικού τους

Ζήτηση και κατανάλωση των τοπίων στις σύγχρονες κοινωνίες

Η πολιτισμική ταυτότητα μιας περιφέρειας συνδέεται, στο επίπεδο της ανθρώπινης δράσης, με την πολιτισμική ταυτότητα των ατόμων και των κοινωνικών ομάδων, ενώ στο επίπεδο της χωρικής δομής, συνδέεται με την πολιτισμική ταυτότητα του αστικού, αγροτικού και εθνικού χώρου

An illustration of four diverse people (two men and two women) standing behind a large white banner. The banner contains the Greek text 'Ανάλυση, αντίληψη και ανάγνωση του τοπίου'. The background is dark blue with stylized elements: a blue sun with orange wavy rays in the top left, a rainbow and a yellow sun in the top right, and a white circle with blue and orange wavy lines in the bottom left. There are also some brown spots in the bottom right.

Ανάλυση, αντίληψη και
ανάγνωση του τοπίου

Ανάλυση, αντίληψη και ανάγνωση του τοπίου

Levi-Strauss_Bororo: αναδιοργάνωση του χώρου από κυκλικό σε γραμμικό με στόχο τη διευκόλυνση της οικονομικής ανάπτυξης του χωριού - ο πληθυσμός έχασε τις απολαύσεις της ζωής, ξέχασε την έννοια της παράδοσης, η κοινωνική οργάνωση αποσυντέθηκε και η ομάδα του χωριού εξαφανίστηκε

Bourdieu-Sayad_χωριά Νότιας Αλγερίας: η αποδιοργάνωση του χώρου της ζωής (τεχνικής & λειτουργικής δράσης των ατόμων) καταστρέφει το ρυθμό των καθημερινών δραστηριοτήτων, η οργάνωση του χώρου σύμφωνα με τα δυτικά πρότυπα στερεί τις κοινωνικές σχέσεις από τα χωρικά τους στηρίσματα

Althabe_χωριά Μαδαγασκάρη: δύσκολη προσαρμογή της εξουσίας του χωριού στο σύστημα διοίκησης που εγκατέστησε το νέο κράτος - τομή μεταξύ εσωτερικής (από την παράδοση) και εξωτερικής (από το μοντερνισμό) ζωής

Ανάλυση, αντίληψη και ανάγνωση του τοπίου

Σταθερά στοιχεία: δομικά συστατικά, όπως χωράφια, σπίτια, οικισμοί και εργοστάσια

Κινητά στοιχεία: παροδικά, ευμετάβλητα και συχνά πρόσκαιρα στοιχεία, όπως τα διαμετακομιζόμενα αγαθά, τα αναπτυσσόμενα σπαρτά, τα μεταφορικά συστήματα και ο άνθρωπος

Μια ολόκληρη σειρά διαφορετικών μορφών πολιτιστικού τοπίου (σπίτια, γεωργικές, κτηνοτροφικές δραστηριότητες, παραγωγή ενέργειας, εξαγωγής ορυκτών, κατασκευαστική βιομηχανία, ανταλλαγές, μεταφορές, δραστηριότητες κεντρικών και δημοτικών αρχών, ψυχαγωγία, αναψυχή)

Ανάλυση, αντίληψη και ανάγνωση του τοπίου

ο γεωγράφος επιχειρεί να αποσαφηνίσει το **πραγματικό**, όχι μόνο μέσα από τη σύνδεση της κουλτούρας με το χώρο, αλλά και με την προσπάθεια να κατανοήσει τον τρόπο με τον οποίο τα τοπία αντανακλούν τις δυναμικές κοινωνικές σχέσεις

Η ανάγνωση του τοπίου ως χώρου: την οργάνωση, το χαρακτήρα του, τις χρήσεις του, τα υλικά του χαρακτηριστικά,

αλλά και τις **άυλες αναπαραστάσεις** που συνδέονται με τα ιδιαίτερα υποκειμενικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων που τον βιώνουν (ηλικία, φύλο, μόρφωση, εθνοτική προέλευση, κοινωνική θέση κτλ.) - ο κάθε άνθρωπος αντιλαμβάνεται το τοπίο και τα μηνύματά του με διαφορετικό τρόπο

Μεταβλητότητα: χαρακτήρα ιστορικού βάθους, εξέλιξη του τοπίου στο χρόνο, συνεκτικότητα, ισορροπία, σταθερότητα, τόσο στο οριζόντιο όσο και στο κάθετο επίπεδο

Ανάλυση, αντίληψη και ανάγνωση του τοπίου

συμβολικές πολιτισμικές αλληλεπιδράσεις που διαρθρώνονται και εκφράζονται μέσα από κοινωνικές διεργασίες - κοινές εμπειρίες σε δημόσια τοπία - στερεότυπες συμπεριφορές

ο άνθρωπος προσαρμόζεται, καλείται να παίξει συγκεκριμένους ρόλους στο τοπίο που αποκτώνται με την εμπειρία, μαθαίνει τους κοινωνικούς κανόνες που αρμόζουν σε κάθε μέρος και συνηθίζει να επιδιώκει τύπους τόπων που στο παρελθόν του έδωσαν ανταμοιβές, ανέσεις και ασφάλεια

δι-υποκειμενική αντιμετώπιση του τοπίου: συνειδητά ή ασυνείδητα αποδίδουν, ξεχωριστά ο καθένας, πολιτισμική ταυτότητα σε ένα τοπίο, με τις δι-υποκειμενικές αντιλήψεις να σχηματίζουν μια **κοινή ταυτότητα στο τοπίο**

Ανάλυση, αντίληψη και ανάγνωση του τοπίου

ενσυνείδητα και σχεδιασμένα
αποτυπωμένα μηνύματα στα τοπία,

έτσι ώστε οι χωρικές τους ιδιότητες να
προσελκύουν την προσοχή
«αναγγέλλοντας» την παρουσία τους
και ξεχωρίζοντας από το περιβάλλον
γύρω τους (ο λόφος της Ακρόπολης, ο
λόφος του Sacré Coeur στο Παρίσι, το
άγαλμα του Ιησού στο Rio de Janeiro)

μεγάλη θέση ορατότητας και έντονο
στοιχείο κεντρικότητας και σαφήνειας
στο χώρο

Ανάλυση, αντίληψη και ανάγνωση του τοπίου

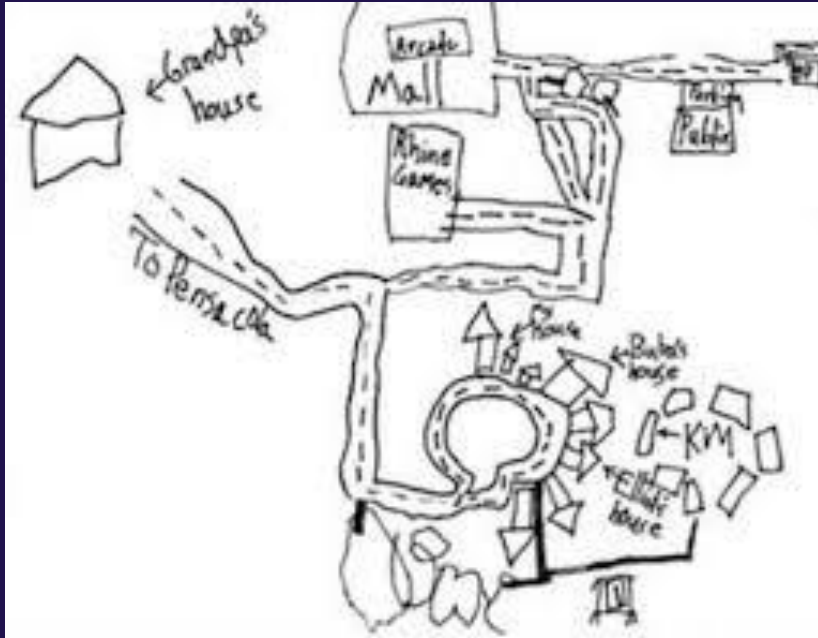
πιο ιδιωτικά μέρη: προσωπικά, υποτονισμένα μηνύματα - υποκειμενικούς και συναισθηματικούς δεσμούς μεταξύ των ανθρώπων και των χώρων τους - πολιτισμικές αρχές και χωρικές τάσεις της τοπικής λαϊκής, αν όχι και της υψηλής κουλτούρας

Η επαφή, επικοινωνία και ο βαθμός κατανόησης του τοπίου εξαρτάται από το ρόλο του παρατηρητή.

Αλλιώς αντιλαμβάνεται το χώρο αυτός που τον βιώνει καθημερινά, αλλιώς ο τουρίστας που δίνει βάρος στο αισθητικό κομμάτι ή τα φολκλορικά στοιχεία του τοπίου

ο κάθε παρατηρητής διαμορφώνει τις δικές του νοητικές εικόνες και κατά συνέπεια τη δική του «ερμηνεία» του τοπίου

Απεικονίσεις του πολιτισμικού τοπίου

Κάθε άτομο βιώνει το χώρο που ζει, δρα και κινείται με διαφορετικό τρόπο επηρεαζόμενος από παράγοντες όπως η ηλικία, το φύλο, η μόρφωση, το επάγγελμα, η κοινωνικοοικονομική θέση, η εθνοτική προέλευση

Και δημιουργεί τις δικές του νοητικές αναπαραστάσεις για το περιβάλλον

«νοητικοί χάρτες» (mental maps ή cognitive maps): αναπαράσταση της πραγματικότητας όπως την βιώνουν τα άτομα -παρατήρηση και εμπειρία - συνεχής γεωγραφική αποτύπωση στον εγκέφαλό τους

Ανάλυση, αντίληψη και ανάγνωση του τοπίου

πολλά νοήματα, βιώνεται και γίνεται αντιληπτό με πολλούς τρόπους, άρα «διαβάζεται» όπως διαβάζεται ένα βιβλίο - ασυναίσθητη αυτοβιογραφία μας ή την αυτοβιογραφία του πολιτισμού μας (Τερκενλή 1996 : 111)

οπτική μας αντίληψη αλλά και γενικότερα με την συνολική αισθητηριακή μας αντίληψη - ήχοι προσωπικά βιώματα, οι αντιλήψεις και οι πεποιθήσεις μας, διαμορφώνουν τα «πιστεύω» μας για το τοπίο, άρα και τον τρόπο ανάγνωσής του

Ένας άνθρωπος που έβλεπε συχνά θέατρο ή κινηματογράφο όταν ήταν μικρός και που αντιλαμβάνεται ως απώλεια την μετατροπή ενός χώρου τέχνης σε υπεραγορά, διαβάζει διαφορετικά τις αλλαγές του τοπίου σε σχέση με έναν άλλο, που είτε αδιαφορούσε για το θέατρο και τον κινηματογράφο, είτε λόγω ηλικίας δεν τα γνώρισε και δεν επένδυσε συναισθηματικά και πνευματικά σε αυτά

Ανάλυση, αντίληψη και ανάγνωση του τοπίου

Ο Pierce Lewis (1979)

Αξίωμα 1: Η κουλτούρα κάθε ανθρώπινης ομάδας αντικατοπτρίζεται στο τοπίο - οι αλλαγές στο τοπίο συνοδεύονται και από αλλαγές στον πολιτισμό - όταν η κουλτούρα δυο περιοχών συγκλίνει, συγκλίνουν και τα χαρακτηριστικά των τοπίων των δυο περιοχών - ο άνθρωπος αναπαράγει την όψη τοπίων μιμούμενος άλλα, πράγμα που συμβαίνει με τη γεωγραφική διάχυση των πολιτισμικών στοιχείων

Αξίωμα 2: Τα στοιχεία ενός τόπου εκφράζουν την πολιτισμική ταυτότητα του τόπου αυτού

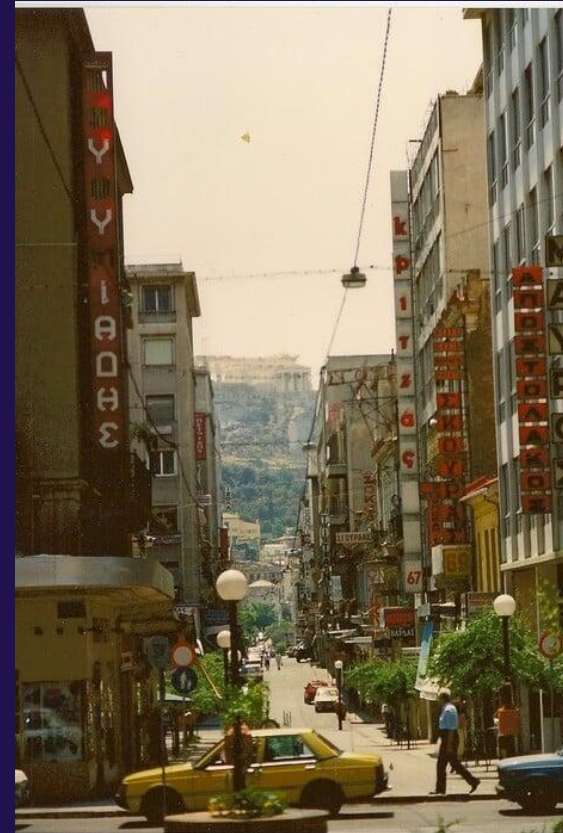
Αξίωμα 3: Η γνώση της ιστορικής εξέλιξης ενός τοπίου διαφωτίζει τον παρατηρητή για την εξέλιξη του

Αξίωμα 4: Κοινότυπα τοπία ή τοπία της καθημερινής ζωής από τη φύση τους δύσκολα μελετώνται και «ερμηνεύονται» με συμβατικές ακαδημαϊκές προσεγγίσεις (εξω-ακαδημαϊκή λογοτεχνία - εικόνες επαγγελματικών περιοδικών, άρθρα εφημερίδων, διαφημίσεις στα ΜΜΕ, τουριστικές διαφημίσεις, cartes postales)

Αξίωμα 5: η ανάγνωση των στοιχείων του πολιτισμικού τοπίου δεν έχει νόημα εκτός του γεωγραφικού (χωρικού) πλαισίου το οποίο μορφοποιεί και υπαγορεύει τις δραστηριότητες της κοινωνίας που εκτυλίσσονται στο τοπίο αυτό

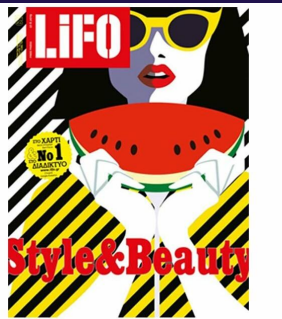
Αξίωμα 6: Τα μηνύματα που εκπέμπουν τα αντικείμενα και τα δρώμενα σε ένα τοπίο δεν δίνονται πάντοτε με τρόπους φανερούς και σαφείς, αλλά συχνά ούτε και σκόπιμους

Ανάλυση, αντίληψη και ανάγνωση του τοπίου

Ανάλυση, αντίληψη και ανάγνωση του τοπίου

An illustration of four diverse people (two men and two women) standing behind a large white banner. The banner contains the Greek text 'Οργάνωση του χώρου' (Organization of space). The background is dark blue with various colorful abstract shapes, including a sun, a rainbow, and a large yellow circle.

Οργάνωση του χώρου

Οργάνωση - οριοθέτηση του χώρου

«με ποιους τρόπους οι ανθρώπινες ομάδες οργανώνουν το χώρο (και το χρόνο) στον οποίο κατοικούν και τον οποίο χρησιμοποιούν»;

Οριοθέτηση του χώρου - ώστε να είναι ορατή η κοινωνική, νομική, πολιτική τάξη, οι αξίες, οι σχέσεις των ανθρώπων σε διάφορα γεωγραφικά επίπεδα

αναζήτηση των παραγωγικών σχημάτων που συνδέεται με την κατανομή και τη χρήση της γης και των πλουτοπαραγωγικών πηγών - συγκοινωνιακές και επικοινωνιακές δυνατότητες που προσφέρει ή και επιτρέπει το τοπίο

Cosgrove: στο τοπίο αντανακλώνονται οι **σχέσεις εξουσίας** ανάμεσα στις διάφορες κουλτούρες των κοινωνικών ομάδων στο εσωτερικό της ίδιας κοινωνίας - τα τοπία που προέρχονται από την κυρίαρχη κουλτούρα ή εναλλακτικά τοπία που παράγονται από ανθρώπους τους οποίους η κυρίαρχη κουλτούρα έχει αποκλείσει και περιθωριοποιήσει (υποβαθμισμένες συνοικίες, ερειπωμένα τοπία)

Οργάνωση - οριοθέτηση του χώρου

Μια κριτική εναλλακτική θεώρηση της ιστορικής εξέλιξης της έννοιας του τοπίου, αλλά και του ίδιου του τοπίου στην Ευρώπη (Denis Cosgrove).

Los Angeles - Γεωγραφικά, μελετώντας το φόβο και την άνεση ο φόβος υπάρχει κυρίως σε χαμηλότερα υψόμετρα, ενώ η άνεση χαρακτηρίζει τα ορεινότερα σημεία της πόλης οι φοβικές αντιλήψεις για τον αστικό χώρο του Los Angeles δεν συνδέονται με την υψηλή πιθανότητα να πέσει κάποιος θύμα της εγκληματικότητας, αλλά με τα έγχρωμα εθνοτικά στερεότυπα και κυρίως η συνύπαρξη με μεγάλους ισπανόφωνους και μαύρους πληθυσμούς Η αυξημένη επίδραση της τηλεόρασης στο φόβο υποδηλώνει ότι δεν είναι η απλή έκθεση στο μέσο που κατασκευάζει τις νοητικές εικόνες, αλλά η επεξεργασία τους μέσω της διαπροσωπικής επικοινωνίας Το «ανήκειν» δεν αποτελεί το μοναδικό παράγοντά που διαμορφώνει τη νοητική αντίληψη για το χώρο, αλλά και επιπλέον παράγοντες όπως η ηλικία, το φύλο, η εκπαίδευση, η κοινωνικο-οικονομική θέση κ.ά.

Πολιτισμική μεταβλητότητα και διαφοροποίηση

Τοπίο

Πολιτισμική δυναμικότητα - μεταβολή στο χρόνο

περιβαλλοντική αντίληψη (environmental perception):

διαμορφώνεται βάσει πολιτισμικών παραμέτρων, χωροθέτηση οικισμών, κτισμάτων κλπ.

γεωγραφική διαφοροποίηση κουλτούρας: cultural ecology

Πολιτισμική μεταβολή στα κοινωνικά συμφραζόμενα

α) πολιτισμική συνοχή (cultural cohesion/ integration) = λειτουργική αλληλένδεση όλων των διαστάσεων της κουλτούρας στο χώρο

β) Πολιτισμική προσαρμογή (cultural adaptation): η κουλτούρα υποβοηθά την μακροπρόθεσμη ανθρώπινη προσαρμογή στη φύση και τις μεταβολές της (δόγμα του ποσοσιμπιλισμού)

γ) Αφομοίωση (assimilation)=ενσωμάτωση σε ξένο πολιτισμικό σύστημα - Πολιτισμική πρόσκτηση (acculturation) Διεκπολιτισμός (?) (transculturation) Πολιτισμική σύγκλιση (cultural convergence)